

„Len slabý sa práce bojí, ochotný sa jej teší...“ – otázky slovenskej školy a osvetové a ľudovýchovné aktivity Ľudovíta Štúra

Janka Štulrajterová

Ľudovít Štúr predstavuje v slovenských moderných dejinách fenomenálnu osobnosť, ktorá svojim úsilím, vytrvalosťou a aktivitou prekročila možnosti jedného človeka. V období rozvoja európskych národných hnutí na začiatku 19. storočia považovalo aj slovenské národné hnutie školské a ľudovýchovné otázky za integrálnu súčasť kultúrno-politického programu. Štúr národnú emancipáciu spájal so sociálnym, hospodárskym, duchovným a výchovno-vzdelávacím povznesením prostredníctvom drobnej a trpezlivej práce. Významné miesto v jeho živote predstavuje aj jeho vychovávateľská a učiteľská práca. Svojou charizmou, systematickou drobnou prácou a organizátorskou činnosťou získaval čoraz väčší počet slovenských mladoňov bratislavského lýcea pre aktívnu participáciu v procese formovania moderného slovenského národa. Náš príspevok nemá za cieľ priniesť nové poznatky, ale poukázať práve na jeho osobnú charizmu a pedagogický takt, kedy svojimi názormi ovplyvnil takmer celú generáciu študentov, ktorí v slovenskom prostredí ostali verní štúrovským ideám, ale aj jeho politickým požiadavkám reflektujúcim úsilie o rozvoj a zlepšenie slovenskej školy. Slovenské školstvo podľa neho malo predstavovať pilier slovenského národného života.

„Osveta a vzdelanosť by len mŕtva bola, keby sa len v knihách držala a tam ako poklady, ktoré nikto nevyužíva a na ktorých blesku sa len dajedni tešia, sa skrývala, vyššie a záležitejšie má ona povolanie, jej povolanie je nielen hlavy naplňovať, ale umy a mysle osvecovať, vôľu ušľachťovať a tak život ľudský a vždy v lepší, šľachetnejší a ľudskejší pretvorovať“¹

Smelé a na tú dobu ojedinelé ambície Ľudovíta Štúra v pedagogickej činnosti možno hodnotiť ako neopakovateľný vklad paradigmatického rázu v ktorom dominovali dva prvky, obsahový a prakticko-realizačný.² Už v mladom veku si uvedomoval hodnotu a potrebu vzdelania. Na jeho životnú orientáciu a postoje mali bezprostredný vplyv práve učítelia, s ktorými prišiel do kontaktu počas svojich štúdií a tiež jeho úsilie v podobe individuálneho štúdia, v ktorých nachádzame i osobnostné a morálno-vôľové hodnoty. Ako píše Hurban

¹ ŠTÚR, Ľudovít. *Slovo na čase. Úvahy a články*. Diel II. (ed. J. Ambruš) Turčiansky Sv. Martin : Kompas, 1941, s. 5. Pozri tiež ŠTÚR, Ľudovít. *Vzdelanosť a osвета*. In *Slovenské národné noviny*, 1846, roč. 2, č. 74-77, s. 293-294, 297, 301-302, 305-306.

² PREDANOCYOVÁ, Ľubica. *Pedagogická aktivita Ľudovíta Štúra*. In *Paedagogika.sk*, 2015, roč. 6, č. 2. [online] Dostupné na internete: <<http://www.casopispedagogika.sk/studie/predanocyova-lubica-pedagogicka-aktivita-ludovita-stura.html>>

„tento veľiký charakter Štúra leží v tom, že fráza nemala u neho žiadnej ceny, ak zápät' nevysvetľoval jej skutok dobrohájny. Zásada každá bola ním vážená výbežkami jej v morálne ciele, v praktický vývoj, v tvorbu ideálnu na stranách histórie! On nebol k navedeniu ku žiadnej ústupke, ktorej následok bol by škodným mohol byť – a čo hneď i v tej najďalšej budúcnosti národa slovanského!“³

Pedagogická činnosť Ľudovíta Štúra

Bratislava sa stala v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 19. storočia centrom slovenského národného života a jej srdcom bratislavské evanjelické lýceum, ktoré zo všetkých evanjelických škôl najviac priťahovalo pozornosť národne uvedomelých študentov. Vyučovali na ňom vynikajúci učitelia a vzdelávali sa tu mnohí slovenskí žiaci, ktorých činnosť sa neskôr odrazila v rozvoji slovenského národného, kultúrneho a politického života. Spoločenský a umelecký život v Bratislave, knižnice a kníhkupectvá, ktoré zabezpečovali predaj a požičiavanie kníh, verejné čítárne, samotné školy a možnosti mimoškolskej vzdelávacej a spolkovej činnosti, kontakt s inými mladými ľuďmi z iných častí monarchie to všetko ovplyvňovalo vnímanie sveta mladých študentov. Významnou súčasťou školského života bola aj mimoškolská činnosť pod dohľadom profesorov v podobe vzdelávacích spolkov, diskusných klubov, čítania a komentovania diel. Pre rozvoj slovenského národného života mala v tom čase najväčší význam *Spoločnosť česko-slovanská*, ktorej činnosť bola ovplyvnená spoločným nadšením pre ideu všeslovanskej vzájomnosti. Ako píše D. Kodajová „nový vietor vdýchol aktivitám *Spoločnosti česko-slovanskej* v roku 1834 zástupca profesora Palkoviča, bývalý študent 19-ročný Ľudovít Štúr.“⁴ Spolužiaci akceptovali jeho spôsob práce, vedenia a výučby a najmä jeho charizmatické vodcovstvo. V tomto období sa sformovala generácia stúpcov zjednotená pod jeho vedením na princípoch národnej práce. Štúr zaviedol v Spoločnosti disciplínu a na jeseň 1837 mala už 44 členov. Pečať Spoločnosti mala podobu slnka vychádzajúceho nad troma tatranskými štítmi.⁵ Štúr kládol mimoriadny dôraz na dobrú organizáciu práce, prostredie lýcea vnímal ako dielňu, kde sa pripravuje nasledujúca generácia národovcov, ktorá sa po absolvovaní štúdia rozíde po celom Slovensku. Štúrova osobnosť a jeho výchovné metódy aktivizovali študentov k štúdiu i k práci v Spoločnosti a v Ústave, formoval ich charakterové vlastnosti

³ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ľudovít Štúr. Rozpomienky*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1951, s. 13.

⁴ KODAJOVÁ, Daniela. Prebúdzanie národa. Štúrovci v meste na Dunaji. In *Historická revue*, 2015, roč. 26, č. 3, s. 31-36.

⁵ *Tamže*.

a podporoval priateľstvá a „privykal ich nezištne pracovať pre verejné národné záujmy“. ⁶ Ich činnosť a význam ďaleko presiahli úzky študentský rámec. Štúrom vedená generácia mladých mužov sa stala uvedomelou národnou inteligenciou, organizátorkou a propagátorkou slovenského politického, literárneho a kultúrneho života, ktorá podľa vzoru svojho učiteľa spájala všetky tieto atribúty s vysokými mravnými požiadavkami. Osobným príkladom Štúr slúžil mládeži ako vzor obetavej práce v záujme ľudu, jeho mravné zásady, pracovné nadšenie, obetovanie osobného šťastia slovenským národným záujmom pôsobili na mládež podmanivo. Neexistovalo podľa neho ničoho vznešenejšieho, ako pracovať pre národ. Okolo svojej osoby vytvoril pevný kolektív, svojim príkladom, vhodne volenými metódami a vysokou náročnosťou aktivizoval študentov a motivoval ju k sústavnému štúdiu a sebadisciplíne. Členovia spoločnosti diskutovali o moderných sociálnych pojmoch, histórii aj budúcnosti, prezentovali vlastné umelecké aj odborné práce a usilovali sa získať priazeň a podporu širšej verejnosti, kultivovať ju a vytvárať vedomie národnej identity Slovákov a snaha formovať moderný slovenský národ „zdola“. Tomu slúžil rad edičných, organizačných, vzdelávacích, osvetových a iných zábavných akcií. Študenti bratislavského lýcea boli nadšenci romantizmu a inšpirovaní nemeckými študentmi horlivo budovali národnú symboliku. ⁷

Po roku 1840 aj zásluhou Ľudovíta Štúra zaznamenal Slovanský ústav bratislavského evanjelického lýcea nevídaný rozmach a z celkového počtu študentov tvoril vyše štvrtinový podiel štúrovcov, čo predurčovalo nesmierny intelektuálny potenciál usmerňovaný Štúrovou autoritou a jeho národno-emancipačným programom. ⁸ Štúrova učiteľská práca žiaľ netrvala dlho. Po odvolaní Štúra z bratislavského evanjelického lýcea v decembri 1843 sa štúrovská študentská mládež na znak nesúhlasu rozhodla školu demonštratívne opustiť no i napriek zákazu ostal Štúr so svojimi študentmi v úzkom kontakte a radil im v ich práci. Akokoľvek pateticky to bude vyznievať, národne orientované študentstvo evanjelických lýceí v podobe spolkov, ústavov, spoločností zohralo v neskoršom období rozhodujúcu úlohu pri výchove mladej slovenskej inteligencie, ktorá sa angažovala v národno-emancipačnom úsilí Slovákov. V škole videli štúrovci hlavný nástroj vzdelávania ľudu a základnú podmienku udržania národnej existencie. Štúr od začiatku svojej vychovávateľskej činnosti zdôrazňoval požiadavku vyučovania v národných školách v materinskom jazyku a do obsahu vyučovania

⁶ BAKOŠ, Ľudovít. Ľudovít Štúr ako vychovávateľ. In *Ľudovít Štúr. Život a dielo 1815-1856*. Bratislava : SAV, 1956, s. 271.

⁷ ŠKVARNA, Dušan. Bratislava ako centrum slovenského národného obrodenia. In *Studia Academica Slovaca* 29, Bratislava : Stimul, 2000, s. 192.

⁸ *Tamže*.

požadoval zahrnúť vlastivedné poznatky. Vysoké hodnotenie významu národných škôl prijímali od Štúra členovia Spoločnosti a Ústavu a o školské otázky bol medzi členmi živý záujem. Štúr kládol svojim žiakom na srdce, aby ako jednu z hlavných úloh v živote videli starať sa o zlepšenie škôl, zakladanie nových škôl, zakladanie čítární, nedeľných škôl a rozširovaním užitočných spisov.⁹ Národnostný útlak, ktorý sa v 40-tych rokoch začal stupňovať a mal urýchliť nástup maďarského jazyka do škôl, vzbudzoval na strane národne uvedomelej inteligencie odpor. Ľudovít Štúr sa aktívne zúčastňoval politických podujatí, ktorých významnú súčasť tvorili školské otázky. V stanovách *Tatrína*, ktorý vznikol v roku 1844 boli zahrnuté školské potreby, vydávanie školských učebníc a podpora slovenských študentov. Novú etapu v úsilí o slovenskú školu znamenalo vydávanie *Slovenských národných novín*. Štúr upriamil pozornosť na prestavbu slovenskej spoločnosti a na iniciatívu slovenských učiteľov združujúcich sa v učiteľských spolkoch. Učiteľské spolky mali nielen národnouvedomovací význam, ale riešili otázky organizácie a obsahu školy, didaktické a metodické otázky. Štúrove články zamerané na školu svedčia o dôkladnom poznaní školských otázok, o hlbokom vzťahu ku škole, o vzťahu medzi školou a životom, medzi spoločenskými, politickými, hospodárskymi pomermi a úlohami školy.¹⁰ Práve časopisy, knihy a knižnice sa mali stať hlavnými prostriedkami šírenia národnej osvety.

Podľa Štúrových demokratických požiadaviek bolo potrebné hlavnú pozornosť pri rozvíjaní vzdelania sústrediť na prostý ľud, ktorý tvorí podstatnú časť národa. Ako písal Štúr v článku *Vzdelanosť a osveta*, človeku sa nepreukáže väčšie dobrodenie, ako keď sa mu dá vyučovanie. Len vzdelaním a správnu výchovou sa stáva človek človekom, osožným svojej spoločnosti.¹¹ Odmietal násilie a národnostný útlak a stupňujúce sa natískanie maďarčiny do slovenských škôl. Štúr sa takmer vo všetkých svojich článkoch dotýkal tejto problematiky, tvrdil, že odňatím materinskej reči zbavujú sa ľudia a národy svojho najvlastnejšieho a najduchovnejšieho základu. Keď človeka a národ olúpi o materinskú reč, zbavia ho možnosti pravej výchovy a vzdelania. Ani jeden slovenský pedagóg, filozof či politik nezdôrazňoval v minulosti požiadavky výchovy a vzdelania slovenskej mládeže v materinskej reči tak presvedčivo ako Štúr.¹² Požiadavku vyučovať na elementárnych školách v materinskom jazyku zdôrazňoval nielen z hľadiska udržania a zachovania národnej existencie, ale aj z hľadiska rozumovej a mravnej výchovy. „*Bez reči materinskej je*

⁹ BAKOŠ, Ľudovít. ref. 6, s. 276.

¹⁰ *Tamže*, s. 277.

¹¹ ŠTÚR, ref. 1, s. 9-10.

¹² BAKOŠ, Ľudovít. *Štúrovci a slovenská škola v prvej polovici 19. storočia*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1960, s. 33.

vyučovanie len meďou zvučiacou a zvonom zvoniacim, je slovo bez významu, reč bez účinku, a také vyučovanie môže vychovať len zelinu zakrpatenú, ktorá síce po zemi sa rozťahovať môže, ale ovocie nenesie. Reč materinská je prostriedok, ktorý každé opravdivé vyučovanie užiť a k svojej námere ustavične potrebovať musí, táto reč je splavom, po ktorom učenie do srdca a do mysle sa prebija a tam hlboké púšťa korene. A je toto vec celkom prirodzená. V reči materinskej vsakujú každému od malička city najvrúcnejšie do srdca, v reči materinskej učíme sa poznávať svet, s ňou sa púšťame na rozsiahle divadlo života, ňou teda už hneď odprvoti pohybuje sa naše srdce. Osvetľuje a obohacuje naša myseľ.“¹³

Význam školy z hľadiska záchrany a rozvoja národného života zdôraznil Ľudovít Štúr už na prvom zasadnutí Spoločnosti v roku 1835, keď ju označil za jeden z najdôležitejších prostriedkov vzdelávania národa a poukazovali na veľký význam národných škôl. V najväčšom úpadku boli dedinské školy. V slovenskej literatúre z tohto i neskoršieho obdobia, ale aj zo školských archívnych materiálov máme dostatok dôkazov, ako vtedy u nás vyzerali školské budovy.¹⁴ Úroveň vyučovania pri nízkej organizovanosti škôl znižoval aj fakt nedostatku učebníc. Najmä chudoba dedinského ľudu bola jednou z hlavných príčin jeho nízkej vzdelanosti. Samotnú nízku úroveň vyučovania spôsobovala aj naďalej nedostatočná príprava učiteľov dedinských škôl. Učiteľské povolanie bolo často vedľajším zamestnaním ľudí, ktorí sa na túto prácu nikdy nepripravovali.¹⁵

Slovenské národné noviny sa stali tribúnou národných požiadaviek, v ktorých výrazne dominovali aj školské otázky. Autori príspevkov žiadali zriaďovať učiteľské ústavy (semeniská), ktorých cieľom bolo pripravovať kandidátov učiteľstva v národnom duchu. Na stránkach *Slovenských národných novín* bola vyslovená i kritika nedostatku slovenských dievčenských ústavov. Matka, podľa Štúra, je prvou vychovávateľkou dieťaťa a od útleho detstva ma svojim deťom vštepovať lásku k materinskej reči a národu. Národne uvedomelé dievčatá sa mali vzdelávať na pražských ústavoch pre prípravu učiteliek a potom sa mali

¹³ ŠTÚR, ref. 1, s. 20.

¹⁴ Školy boli podobné pastierňam, nízke, vlhké, tmavé bez dostačujúceho vnútorného zariadenia. V malej miestnosti tiesnilo sa aj sto detí. Často táto jediná miestnosť slúžila aj za byt učiteľovej rodine. Ani mestské školy v mnohých prípadoch neboli na tom lepšie... Pozri HENDRICH, Jozef. *Ako sa kedysi na Slovensku študovalo*. Turčiansky Sv.Martin : Matica slovenská, 1937; GOLÁŇ, Karol. *Ako sa kedysi na Slovensku učilo*. Bratislava : SPN, 1958. Tobias Gottfried Schröer, vynikajúci učiteľ a profesor bratislavského lýcea podáva kritický obraz o výchove a vzdelaní v Uhorsku. Ďalšími cennými zdrojmi sú početné autobiografické spomienky a články v slovenských časopisoch.

¹⁵ Podľa *Ratia educationis* z roku 1806 sa mali učitelia dedinských škôl vzdelávať na mestských normálnych školách, kde si okrem vzdelania stanového pre žiakov mali osvojiť aj základy metodiky vyučovania. Požiadavky na učiteľské povolanie boli malé, ale v praxi sa ani tieto nedodržiavali a na dedinských školách vyučovalo len málo učiteľov s predpísaným vzdelaním. MÁTEJ, Jozef. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976, s. 206.

zakladať i na Slovensku dievčenské výchovné ústavy.¹⁶ V otázkach hospodárskych apelovali na rozvoj obchodu a priemyslu, ktorý nie je možný bez patričných priemyselných škôl, ktorých cieľom „by bolo priemyselníkov pre naše kraje vzdelávať...“¹⁷

Školské otázky súčasťou politického programu

„...čo na samom prvom mieste menom národa nášho žiadame a v jeho najsvätejšom záujme žiadať musíme, sú školy [...] Zle národu, keď sa o jeho vyučovanie málo dbá, keď alebo nemá dostatočných škôl, alebo sú jeho školy v neporiadku, horšie ale sto ráz národu tomu, ktorý sa v školách svojich v jemu neznámej reči vyučuje, bo sa tu z predsavzatia národ do hlúposti, mravnej i telesnej zapustenosti pohruzuje [...] Lež my z hlbiny duše žiadame a prosíme národne, t.j. všade po národe našom slovenské školy...“¹⁸

Ak bolo školstvo za Márie Terézie štátne politikum, od štúrovcov sa stáva slovenské národné politikum.¹⁹ K štúrovskému programu sa postupne pridávali mladší, aktívni predstavitelia, aj predstavitelia katolíckych mladobernolákovcov, napr. Ján Palárik, Andrej Radlinský a Martin Hattala. Národný program viedol štúrovcov k prekonaniu konfesijných rozporov, kedy sa otázky národné mali stať nadradenými nad otázkami cirkevnými preto Štúr svojich žiakov vychovával k náboženskej tolerancii a spolupráci. Obe krídla sa dohodli na používaní štúrovskej slovenčiny, čím sa stala celonárodným jazykom a došlo k prekonaniu konfesijného antagonizmu. Kultúrne aktivity prerástli do politických aktivít a slovenská politická elita sformulovala vlastný politický program.

Niektoré z týchto požiadaviek sa prezentovali aj v najvýznamnejšom národnom dokumente tohto obdobia akým a stali *Žiadosti slovenského národa* z 10. mája 1848, kde školské, národné požiadavky tvoria organickú súčasť širšieho národného, politického a hospodárskeho programu. Školské požiadavky sú vyslovené v VI. a VII bode a predstavujú maximálne požiadavky vtedajšieho obdobia a spoločenskej situácie.

„VI. Žiadame dokonalé zriadenie národných škôl, a to tak začiatkových (elementárnych), ako aj reálnych, meštianskych, ústavov dievčenských, ústavov

¹⁶ ŠTÚR. ref.1, s. 33, pozri článok ŠTÚR, Ludevít. *Dôležitosť voleňa rozličného stavu pre nás* In *Slovenskje národňje novini*, 1846, roč. 2, č. 94-96, s. 375-376, 379-380, 383-384.

¹⁷ ŠTÚR. ref. 1, s. 48-53, pozri článok ŠTÚR, Ludevít *Prjemiselná škola* In *Slovenskje národňje novini*, 1846, roč. 2, č. 147, s. 587-588.

¹⁸ ŠTÚR. ref. 1, s. 82-83, pozri článok ŠTÚR, Ludevít. *Naše nádeje a žjadosti k nastávajúcemu snemu*. In *Slovenskje národňje novini*, 1847, roč. 3, č. 225-232, s. 897, 901-902, 905-906, 909-910, 913-914, 917-918, 921-922, 925-926.

¹⁹ PŠENÁK, Jozef. Uhorská školská politika v prvej polovici 19. storočia a boj Slovákov o slovenskú školu. In *Edukacja- Państwo-Naród w Europie środkowej i wschodniej XIX i XX w.* Wrocław : Institut Pedagogiky Uniwersytetu wrocławskiego, 2011, s. 151-157.

pre vychovanie učiteľov a kňazov, potom ústavov literárnych vyšších, menovite: gymnázií, lýceí, akadémií, ústavu polytechnického a jednej univerzity. Všetky tieto ústavy majú byť založené na základe slobodného vyučovania a vyučovacia reč pre synov a dcéry národa slovenského nemá byť inšia ako slovenská, aby na tomto základe národ slovenský si mohol vychovávať synov jemu i krajine verných.

*VII. Žiadame, aby maďarské stolice po svojich školách a vyšších i nižších ústavoch literárnych katedry reči slovenskej pre Maďarov a slovenské stolice katedry reči maďarskej pre Slovákov pozakladali, aby sa tak národy tieto jeden k druhému blížili, menovite, aby Slováci Maďarov, na sneme hovoriacich maďarsky a Maďari Slovákov, hovoriacich na sneme slovensky rozumieť mohli.*²⁰

Okrem týchto na dobu odvážnych požiadaviek sa štúrovci usilovali o pozdvihnutie, doplnenie a nahradenie nedostatku verejného vyučovania v slovenskom jazyku zakladaním nedeľných škôl, knižníc a čítární, čitateľských spolkov, divadelných a speváckych spolkov, ktoré tvorili najvýznamnejšiu časť ľudovú výchovnej aktivity štúrovcov a budeme im venovať v nasledujúcom texte ešte pozornosť. Štúrovci zakladali aj Spolky miernosti a pokladali ich za „prostriedok najlepši a najužitočnejši“ proti „pálenkovej nákaze“, ktoré tiež vykonávali výchovnú a vzdelávaciu činnosť.²¹

Národnopolitický program obsahoval predovšetkým návrhy na prijatie zákonných opatrení, ktoré by zabezpečovali práva materinského jazyka. Školské, výchovné a vzdelávacie otázky slovenského ľudu tvorili jeden z hlavných bodov národného programu a formovania moderného slovenského národa sformulovaného Ľudovítom Štúrom a jeho spolupracovníkmi.

Ľudovú výchovné a osvetové aktivity ako nástroj formovania národnej emancipácie

Školské otázky a program, ktorý Štúr prezentoval na stránkach *Slovenských národných novín* od začiatku ich vychádzania zaznamenal veľký ohlas medzi slovenskými uvedomelými učiteľmi a národne uvedomelou inteligenciou, no mimoriadny a osobitný význam u štúrovcov znamenalo aj vzdelávanie dospelých, osveta a ľudová výchova pospolitého slovenského ľudu. Podľa Štúra si Slováci mali uvedomiť, že... „človek sa nevychováva len preto, aby žil, ale najmä preto, aby niečo pre svojich, svoju obec vykonal, aby sa jej užitočným stal, on sám

²⁰ BOKES, František. *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v r. 1848-1914*. Zv. 1 Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1962, s. 24.

²¹ ŠTULRAJTEROVÁ, Janka. Filozofia výchovy v procese formovania modernej slovenskej školy v 19. storočí. In KUDLÁČOVÁ, Blanka – SZTOBRRYN, Sławomir (ed.). *Kontexty filozofie výchovy v historickej a súčasnej perspektíve*, Trnava : Veda, 2011, s. 406-420.

*si je len druhým, lebo to prvé je vyššie a vznešenejšie nad jednotlivca.*²² To vyššie a vznešenejšie znamenalo u Štúra pospolitost'-jednotu tých, ktorí patria k dačomu spoločnému, čo chcú vykonať spoločnými silami, vykonať niečo pre všetkých a tým i pre jednotlivca. Štúr nadšene propagoval spolčovanie Slovákov, ich združovanie sa s cieľom spoločnej práce, pozdvižnutia slovenskej spoločnosti. Od uzákonenia slovenského jazyka vznikla relatívne široká a kompaktná sieť organizovanej spolkovej ľudovýchovnej činnosti.

Zmýšľanie slovenských učiteľov a ich spätosť so slovenským ľudom sa aktívne prejavili v mnohých ľudovýchovných aktivitách, v zakladaní nedeľných škôl, ktoré slúžili na vzdelávanie dospelého obyvateľstva, v zakladaní hospodárskych a sociálnych spolkov, v zakladaní knižníc, čitateľských a iných vzdelávacích spolkov.

Hurban nazval nedeľné školy „kvetom a ovocím“ spolkov miernosti, v ktorých videl prostriedok vzdelania pre remeselníkov, obchodníkov, roľníkov a vlastne všetkých, ktorí sa chceli zdokonaľiť a oboznámiť s novými poznatkami.²³ Štúr a Hurban usilovali v nedeľných školách o všeobecné vzdelanie uvedomujúc si veľkú slovenskú negramotnosť i fakt, že pedagogická činnosť na domácich školách nedokázala reflektovať potreby človeka novej doby. V úradne vymedzenej možnosti videli štúrovci len úzky rámeček toho, čo chceli a čo slovenský ľud potreboval, preto do programu nedeľných škôl včlenili i pestovanie národných záujmov. V podstate existovali dva typy nedeľných škôl, základný určený na odstraňovanie negramotnosti a na pestovanie národného jazyka, druhý vyšší typ na šírenie starších i novších spoločenskovedných, prírodovedných a technických poznatkov. V prípade roľníkov sa usilovali o to, aby nedeľné školy prispievali k účinnej racionalizácii zaostávajúcej poľnohospodárskej výroby. Podľa Štúra teda mali nedeľné školy poslanie dopĺňať a nahrádzať to, ... „čo ľudia v mladom veku či vlastnou, či druhých okolností vinou zanedbali a sú to takrečeno školy pre obecný ľud náhradné.“²⁴ V rokoch 1842 – 1848 sa štúrovcom podarilo vytvoriť relatívne širokú sieť aktívnych nedeľných škôl, ktoré pozitívne prispievali k rozšíreniu vzdelania medzi ľudom a úzko sa spájali so zakladaním knižníc.²⁵ Jedným z cieľov nedeľných škôl bolo u ľudí vypestovať záujem o čítanie užitočnej a praktickej literatúry, preto nedeľná škola podnietila vznik knižnice alebo naopak knižnica či čitateľský

²² ŠTÚR, Ľudovít. *Politické state a prejavy*. Dielo v piatich zväzkoch. Zv. 1. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava, 1954, s. 112-127.

²³ Pozri HURBAN, Jozef Miloslav. *Slovo o Spolkách Mjernosti a Školách Ňed'elních*. V B. Bisticí : Tlačou Filipa Macholda, 1846.

²⁴ ŠTÚR, Ľudovít. ref. 22, s. 62.

²⁵ Aktívne pracovali nedeľné školy v Brezovej, v Hlbokom, vo Veľkej Divine, v Pešti, v Zemianskom Podhradí, v Uhrovci, v Sobotišti, v Tisovci, v Ratkovej, v Kšínnej, vo Važci, v Hodruši, v Partizánskej Ľupči, v Oslanoch, vo Veľkej Polome, v Modre, v Pitvaroši, v Banskej Štiavnici, v Stredných Plachtinciach a inde. Pozri PASIAR, Štefan. *Dejiny výchovy dospelých na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1975, s. 131.

spolok iniciovali vznik nedeľnej školy. Organickou súčasťou knižníc boli čitateľské spolky, prostredníctvom ktorých sa štúrovci snažili o vypestovanie dobrých návykov mládeže a dospelých ku čítaniu kníh a časopisov. Napriek relatívne krátkemu času od roku 1842 do 1848, kedy nebolo dostatok času upevniť a ustáliť koncepciu a organizáciu týchto ľudovýchovných inštitúcií, mali mimoriadne veľký spoločenský význam a dosah.

Ďalšími významnými prostriedkami ľudovýchovy a osvety boli aj spevokoly a slovenské ochotnícke divadlo. Okrem estetického významu plnili poznávací, mravný a edukačný význam v širšom zmysle. Významná bola priekopnícka ochotnícka divadelná práca Gašpara Féjerpatakyho Belopoteckého v Liptovskom Mikuláši, kde sa pod jeho vedením odohralo 33 divadelných predstavení. Následne sa ochotnícke divadlo udomácnilo i vo Zvolene, v Banskej Bystrici, v Brezne, v Martine, v Rajci, v Smolinci, v Komjaticiach, Modre i Pešti. Najznámejšie je asi *Slovenské ochotnícke divadlo nitrianske v Sobotišti*, ktoré vzniklo 5. septembra 1841, v ktorom vystupovali viaceré štúrovské osobnosti. Ochotnícka činnosť slovenských študentov v Levoči sa spája s menom Jána Francisciho, ktorí svoje predstavenia okrem slovenského jazyka hrali aj v nemčine a maďarčine.²⁶

V 40. rokoch 19. storočia zásluhou štúrovcov vznikla pomerne široká sieť hospodárskych spolkov, ktorá združovala roľníkov k vzájomnej hospodárskej pomoci a plnila aj vzdelávaciu úlohu, pričom sa zaväzovala plniť osobitne určené povinnosti v živote spolku. Niekoľko spolkov hospodársko-socialného charakteru vzniklo už v prvej polovici, no exemplárnym príkladom hospodárskeho spolku štúrovského obdobia v európskom meradle sa stal *Gazdovský spolok v Sobotišti*, ktorý založil zakladateľ sobotištskej miestnej školskej knižnice a ochotníckeho divadla, učiteľ Samuel Jurkovič. Gazdovský spolok poskytoval roľníkom úvery, bojoval proti úžere, učil svojich členov usporiadanému rodinnému i obecnému životu a čítať užitočné knihy. Každý člen spolku bol povinný každý rok zasadiť na verejnom mieste najmenej dva ovocné stromy, aktívne sa zúčastňovať na úpravách obce, námestia a studní, pomáhať pri výsadbe líp a verejnoprospešne pracovať. Tieto povinnosti boli v súlade štúrovskej koncepcie začleniť jednotlivcov prostredníctvom kolektívov do národnej práce. Postupne podľa vzoru gazdovského spolku v Sobotišti začali vznikať aj ďalšie.²⁷ Obsah spolkov nebol jednotný, determinovali miestne špecifické potreby, záujmy a možnosti, závisel od vzťahu miestnych učiteľov a kňazov k slovenskému

²⁶ PASIAR, Štefan. ref. 24, s. 136-137.

²⁷ Hospodársky spolok vo Vrbovcich, Gazdovský spolok v Brezovej pod Bradlom, ktorý spoločne založili Samuel Jurkovič s Jozefom Miloslavom Hurbanom, hospodársko-vzdelávacie spolky na Myjave, v Mošovciach, Blatnici, Petrovic, Brezne, Vrbici, Dlhoreči, Žiline, Rybníku a pod. pozri PASIAR, Štefan. ref. 24, s. 122.

národnému hnutiu. Hospodársko-vzdelávacia činnosť sa prostredníctvom štúrovcov organizačne rozvinula a po obsahovej stránke prehĺbila.

Štúrovci nezabúdali ani na potrebu sociálnych a dobročinných ústavov, plánovali zakladanie chudobincov, pracovných domov, domovov najdúchov, tovarišstiev vzájomnej pomoci, ktorých cieľom bolo pomáhať starým, chorým a práceneschopným ľuďom. Patrili sem aj „vzájomné pomocnice“ (sporiteľne). Videli celý rad príčin spoločenských a sociálnych nedostatkov pre ktoré sme zaostávali v európskom kontexte a usilovali sa tento stav odstrániť prípravou mladých ľudí v školách.

Poslednou, no nesmierne dôležitou ľudovýchovnou aktivitou štúrovského obdobia sa stal boj proti pálenke. Prvý spolok miernosti založil Peter Árvay v Bobrovci v roku 1940, ale ako píše J.M. Hurban, v nasledujúcich rokoch sa už celé stolice o túto vec horlivo zaujímali.²⁸ Medzi najvýznamnejších propagátorov boja proti pálenke patrili Štefan Závodník, celý svoj život zasvätil škole a hospodárskemu povzneseniu slovenského ľudu. Bol aktívnym členom Tatrína, ľudovýchovným pracovníkom a autorom veršovanej divadelnej hry *Škola dedinská alebo spôsob ľahkého uvedenia škôl dedinských* (1846). Organizáciu spolkov miernosti (striezlivosti) študoval v Sliezku a Haliči a v jeho spolku vo Veľkej Divine bolo 600 členov. Spolu so Závodníkom sa spája aj meno ďalšieho významného predstaviteľa slovenského národného pohybu Juraja Holčeka, ktorí sa stali iniciátormi a zakladateľmi *Ústredia spolkov miernosti na Slovensku*, ktoré vzniklo na Holčekovej fare vo Veselom v roku 1847.²⁹ Založením tohto ústredia sa usilovali udržať spolky miernosti v trvalej aktivite, ich program zahrňoval aj starostlivosť o protialkoholickú literatúru, ročne vydať 1 – 2 publikácie a pod. Žiaľ, toto ústredie podobne ako ostatné spolky, noviny a národné aktivity zanikli v revolúcii 1848 – 1949, no ich pozitívny a mimoriadny význam a úsilie o pozdvihnutie slovenského ľudu, jeho vzdelanie a formovanie moderného slovenského národa je neodškriepiteľný.

Záver

Ľudovít Štúr má významné miesto v slovenských dejinách, dejiny slovenského školstva a pedagogiky nevynímajúc nakoľko slovenskú školu, vzdelanie a ľudovýchovu považoval za jeden z dôležitých pilierov emancipácie slovenskej spoločnosti. Ústrednou požiadavkou slovenských národných politických a kultúrnych dejateľov v oblasti školstva bola otázka vyučovacieho jazyka a demokratická požiadavka rozširovania vzdelania na všetky

²⁸ HURBAN, ref. 23.

²⁹ PASIAR, ref. 25, s. 128.

vrstvy obyvateľstva, požiadavka zakladať priemyselné školy, vo vyučovaní uplatňovať zásady osvietenskej pedagogiky v spojitosti so slobodou a humanizmom, väčšiu pozornosť venovať školským učebniciam a interesovať sa aj o otázky vzdelávania dievčat. Prostredníctvom trpezlivej drobnej práce, pozitívnym príkladom charizmatického vodcu a učiteľa a najmä pozitívnymi mravnými hodnotami sa mu podarilo jasne a ucelene formulovať potreby a záujmy slovenského národa.

„Nur ein Schwacher fürchtet sich vor der Arbeit, ein Gutwilliger erfreut sich an ihr.“ – Fragen von der Slowakischen Schule und Bildungsarbeit des Volkes in den Aktivitäten von Ľudovít Štúr

Anlässlich des 200. Jahrestages der Geburt von einer der wichtigsten Persönlichkeiten der slowakischen Geschichte stellen wir fest, dass die Botschaft von Ľudovít Štúr lebt bis heute. In den komplizierten und ausgeprägten slowakischen Bedingungen bemühte er sich mit dem grossen Wille und mit der außerordentlichen Hingabe um die Emanzipation und Bildung der modernen slowakischen Nation. Dieser Beitrag bietet keine neuen Beweise, aber resümiert und unterstreicht die Persönlichkeit des charismatischen Lehrers des Lyzeums in Bratislava, der mit seinen Ansichten eine ganze Generation von Studenten beeinflusste. Auch die Bildungsfragen bildeten den integralen Bestandteil seines national-politischen Programms. Štúr betrachtete die Verbesserung vom Inhalt und von der Organisation der slowakischen Schulen für die Grundsäule des slowakischen national Lebens.

Schlüsselwörter: Ľudovít Štúr (1815 – 1856), slowakische Schulwesen, Ausbildung

“Only a weak man fears work, a willing man enjoys it...” – On Issues of Slovak Schooling and Enlightenment as well as Popular Educational Activities of Ľudovít Štúr

On the occasion of the 200th anniversary of a birth of one of the most important representative of the Slovak history allows to claim that a legacy of Ľudovít Štúr has remained current up to now. In complicated and special Slovak conditions of the 19th century, he continued in the emancipation process of the Slovak nation as well as with forming a modern nation with outstanding enthusiasm and self-sacrifice. The paper yields no new information but rather summarises and emphasises the personality of a charismatic teacher of the lycée in Bratislava, who had inspired a whole generation of students by his ideas and concepts. Such issues as for instance the school system, were integral components of his political program. He considered an improvement of contents and organisation of Slovak schools a pillar of the Slovak national life.

Keywords: Ľudovít Štúr (1815 – 1856), Slovak school system, education

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

ŠTULAJTEROVÁ, Janka. „Len slabý sa práce bojí, ochotný sa jej teší...” – otázky slovenskej školy a osvetové a ľudovýchovné aktivity Ľudovíta Štúra. In *Štúdie k jubileu Ľudovíta Štúra*. Historia nova 10. [online] Bratislava : Stimul, 2016, s. 97-107. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino10.pdf>